

มัสยิดร้างที่สายบุรี

และกรือเซะ

อัปคุลลอลู ลออแมน

มัสยิดเก่าสายบุรี อยู่ในเขตเทศบาลตำบลตะลุง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ที่ร้างมานานไม่ได้เกี่ยวกับฟ้าแลบฟ้าร้อง ฟ้าผ่า หรือครึบ

เท่าที่สืบมา เขาเล่ากันว่า มัสยิดหลังนั้นสร้างมาไม่นานเท่าไรนัก คงมีอายุไม่ถึงหนึ่งร้อยปี เป็นมัสยิดที่สร้างบนกุโบร์ (สุสาน) สมัยก่อนนั้นอยู่ห่างจากบ้านของผู้คน ก่อนข้างจะเป็นป่า เวลาทำกิน ไม่มีใครกล้าไปนมาช ตอนหลังใช้มาชวันศุกร์วันเดียว หลังจากนั้นไม่ได้ใช้มาชใด ๆ อีกเลยร้างมาประมาณ ๕๐ ปีได้แล้ว (ตอนที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ผ่านมาก็ไม่มีใครนมาชแล้ว) เหตุที่ผู้คนไม่ไปนมาชที่มัสยิดหลังนี้ อีกอย่างหนึ่ง อาจเป็นได้ว่า โครงสร้างไม่ค่อยแข็งแรงเท่าใดนัก ผู้คนกลัวจะพังลงมา ประกอบกับใกล้ ๆ มัสยิดดังกล่าว มีสุเหร่า หรือ “บาลาเซาะห์” (มัดเราะซะฮฺ) หลังหนึ่งใช้เป็นสถานที่สอนศาสนาแก่เด็ก ๆ ถึงเวลานมาชก็นมาชกันที่นั่นเลย ชาวบ้านก็ไปนมาชที่นั่นด้วย นาน ๆ เข้าสุเหร่าดังกล่าวก็คับแคบลง เจ้าของสุเหร่าจึงคิดจะอุทิศที่ดินบริเวณที่ตั้งของสุเหร่า เพื่อสร้างมัสยิด โดยมี

๕๘ รุสมิแล

เงื่อนไขว่า “ให้สร้างมัสยิด” ถ้าไม่สร้างมัสยิด ท่านจะไม่อุทิศให้ชาวบ้านจึงช่วยกันสร้างมัสยิดนั้นคือ มัสยิดกลางสายบุรี ปัจจุบันเรื่องของเรื่องก็มีเพียงแค่นี้

ส่วนมัสยิดกรือเซะ อ.เมืองปัตตานีนั้น มีเรื่องเล่าหลายสำนวนที่ว่าสร้างให้เสร็จไม่ได้ เพราะถูกแม่ลิ้มกอเหนี่ยวสาปนั้น เชื่อว่าเรื่องนี้เกิดมาจากพงศาวดารเมืองปัตตานีที่พระยาวิเชียรคีรี แต่งขึ้นสมัยที่ยังเป็นพระยาสุนทรานุรักษ์ (ดู “ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ” ภาค ๓) ในพงศาวดารดังกล่าวระบุว่า ผู้ที่สร้างมัสยิดกรือเซะกับผู้ห่อปิ่นใหญ่ ๒ หรือ ๓ กระบอก ซึ่งกระบอกหนึ่งถูกนำไปตั้งไว้ หน้ากระทรวงกลาโหมนั้น เป็นคนเดียวกัน คือ

หลิมเต้าเคียน

ในตำนานเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว (ลิ้มกอเหนี่ยว) เคี่ยมสังสิทธิเสถียร เขียนลงในหนังสือ “ลุ่มน้ำตานี” จัดพิมพ์โดยศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ๒๕๒๕ หน้า ๕๒-๕๕ พอสรุปได้ว่า

ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่องค์อ่องเต้แห่งราชวงศ์เหม็ง (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๐๖๕-๒๑๐๘) หลิมเต้าเคียนถูกหาว่าเป็นขบถ ทางราชการประกาศจับ หลิมเต้าเคียน จึงหนีพาพรรคพวกหนีไปอยู่ได้หวัน แล้วไปเกาะลูซอน ต่อมาถูกทางลูซอนปราบ จึงหนีมาอยู่ที่ปัตตานี เข้ารับอิสลามและเป็นใหญ่เป็นโต

ต่อมาหลิมกอเหนี่ยว น้องสาวของหลิมเต้าเถียน มาตามให้หลิมเต้าเถียนกลับไปเมืองจีน บ้างก็ว่า ขณะที่หลิมกอเหนี่ยวมาถึงปัตตานีนั้น เกิดสงครามกลางเมือง หลิมกอเหนี่ยวตายในที่รบ บ้างก็ว่า หลิมกอเหนี่ยวเสียใจมากที่พี่ชายไม่ยอมกลับไปเมืองจีน เพราะจะสร้างมัสยิดให้เสร็จก่อน เจ้าแม่ก็เลยฆ่าตัวเอง ก่อนตายนางสาปว่าขออย่าให้พี่ชายสร้างมัสยิดได้สำเร็จ มัสยิดจึงถูกฟ้าผ่า จนสร้างไม่เสร็จถึงทุกวันนี้ (ในขณะที่เจ้าแม่หลิมฯ กำลังผูกคอกจะฆ่าตัวเองพลางสาปแช่งนั้น คงมีคนอยู่ที่นั่นด้วย ถึงได้ยื่นเจ้าแม่สาปเช่นนั้น และคนนั้นไม่ห้ามปรามจนนางผูกคอกกระโดดจากต้นไม้จนตาย)

เมื่อสร้างมัสยิดไม่สำเร็จ หลิมเต้าเถียนจึงขอแก้ตัวด้วยการหล่อปืนใหญ่ ๓ กระบอก สองกระบอกแรกเสร็จเรียบร้อย แต่กระบอกที่สามมีปัญหา บ้างก็ว่าเมื่อทดสอบยิงปืนใหญ่กระบอกที่สามนั้น ปืนเกิดระเบิดแตกทำให้หลิมเต้าเถียนตายคาที่ บ้างก็ว่าเมื่อมีปัญหาหลิมก็อธิษฐานว่า ถ้ากระบอกที่สามสำเร็จเรียบร้อยตัวเองจะขอเป็นลูกปืนแทน แล้วปืนนั้นก็หล่อสำเร็จด้วยดี หลิมเต้าเถียนจึงจบชีวิตด้วยการเป็นลูกปืนนัดแรกของกระบอกที่สามนั่นเอง

ใน "รูสมิแล" วารสารมหาวิทยาลัยเขตสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ฉบับเดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๒๘ เรื่อง "เล่าเรื่องเมืองปัตตานี" ซึ่งวันมะโรบุตร

ได้แปลจากหนังสือของ A. Teeuw & D.K. Wyatt, HIKAYAT PATANI (Story of Patani) พิมพ์ที่ฮอลันดา ๑๙๗๐ ตอนหนึ่งเกี่ยวกับการหล่อปืนใหญ่ (หน้า ๓๗) พอสรุปได้ว่า

มีพ่อค้าจีนแล่นเรือสำเภาเข้ามาในเมืองปัตตานีและได้ถวายลูกปืนทำด้วยหิน ขนาดใหญ่เท่ากระบุงที่บรรจุข้าว ๘ ก้นตั้งให้เจ้าเมือง เจ้าเมืองจึงรับสั่งให้โต๊ะบันดาราลหล่อปืนใหญ่ โดยนายช่างชาวเมืองโรม ชื่อ อับดุลชอมัด เมื่อหล่อสำเร็จก็ยังไม่ได้เพราะทองเหลืองบางมาก เจ้าเมืองจึงสั่งให้หล่อใหม่ ๓ กระบอก วันที่หล่อปืนใหญ่นั้น ตรงกับวันอังคารที่ ๓ เดือนเราะมะฎอน ฮ.ศ.๗๘ (ผู้แปลไม่ได้แปลคำว่า tahun tikus หมายถึง ปีชวด)

หน้าคำว่า "๗๘" นั้น ต้องมีตัวเลขอีกตัวหนึ่ง ผู้วิเคราะห์บางท่านให้ความเห็นว่า ตั้งแต่ ก.ศ. ๑๓๐๐ (พ.ศ. ๑๘๔๓) เป็นต้นมา ปีชวดที่ ฮ.ศ. ลงท้ายด้วย ๗๘ หรือใกล้เคียงคือ ฮ.ศ. ๗๗๘, ๘๗๘, ๙๗๘ เทียบกับ พ.ศ. ตรงกับ ๑๙๑๕ ๒๐๑๖ และ ๒๑๑๓ หรือ ๒๑๑๔ ตามลำดับใน ๓ ปีดังกล่าวนี้ วันที่ตรงกับวันอังคารที่ ๓ เดือนเราะมะฎอน ฮ.ศ. ๙๗๘ Wustenfeld-Mahler, ๑๙๖๑ เทียบตรงกับวันอังคารที่ ๒๕ มกราคม ก.ศ. ๑๕๗๑ (พ.ศ. ๒๑๑๔)

สรุปจากเรื่องนี้ได้ความว่าคนที่หล่อปืนใหญ่ ๓ กระบอกนั้นไม่ใช่พี่ชายของเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว ที่ชื่อ หลิมเต้าเถียน หรือ ลิมโต๊ะเถียน หรือหลิมโต๊ะเถียน

แต่เป็นชาวเมือง "โรม" ชื่อ อับดุลชอมัด (อับดุล-เศาะมัด) และยังไม่ได้เรื่อง เพราะทองเหลืองบางมาก จึงหล่อใหม่ ๓ กระบอก ในเรื่องนี้ไม่ได้ระบุเลขที่ผู้หล่อปืนใหญ่นั้นต้องส่งเวชชีวิตให้กับปืนใหญ่กระบอกที่สามแต่อย่างใด

เมื่อเทียบกันระหว่าง ๒ เรื่องที่กล่าวมานี้ น่าหนักจะอยู่ที่เรื่องหลัง เพราะมีการบันทึกวันเดือนปีของวันที่เริ่มหล่อปืนใหญ่นั้นด้วย ส่วนที่เขียนปี ฮ.ศ. ๗๘ นั้นเชื่อว่า สมัยนั้นคงนิยมเขียนศักราชด้วยตัวเลขเพียง ๒ หลักเช่นเดียวกับสมัยนี้ กล่าวคือ ถ้า พ.ศ. ๒๕๓๐ เรามักเขียนว่าปี ๓๐ หรือ '๓๐ ถ้าเป็น ก.ศ. ๑๙๘๗ ก็เขียนเป็น ๘๗ หรือ '๘๗ เมื่อเวลาผ่านไปเป็นเวลาร้อย ๆ ปีก็จะเกิดปัญหาขึ้นว่า ที่เขียนปี ๓๐ นั้น เป็น พ.ศ. ๒๔๓๐ หรือ ๒๕๓๐ กันแน่ แต่ยังคงห่างๆ ขึ้นมาก เมื่อมีการเขียนปีนักขัตฤกษ์เข้าไปด้วย

ในเรื่องหลังนี้ไม่ได้ระบุว่านายช่างที่หล่อปืนใหญ่กับนายช่างผู้สร้างมัสยิดเป็นคนเดียวกัน ถึงแม้ว่าก่อนหน้านั้นได้ระบุการสร้างมัสยิดด้วยก็ตาม

อีกรายงานหนึ่งเล่าไปอีกอย่าง กล่าวคือ นายช่างผู้หล่อปืนใหญ่นั้นคือ เจ๊ะลง หรือ เจ๊ะซูลง ในการเขียนภาษาไทยคำว่า "ซูลง" มักจะเขียนเป็น "สุหลง" เรื่องนี้ไปตรงกับเรื่องของฝรั่งคนหนึ่งซึ่งเคยมาสำรวจปัตตานีและเมืองอื่น ๆ ทางภาคเหนือของมาเลเซีย ปี พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๔๓ ฝรั่งชาวอังกฤษผู้นั้นชื่อ Walter Skeat

เขียนลงในหนังสือชื่อ FABLES AND FOLK TALES FROM AN EASTERN FOREST พิมพ์ปี ๑๙๕๓ โดย Cambridge-Skeat หน้า ๕๘-๕๙ ตอนหนึ่งมีดังต่อไปนี้

THE SAINT THAT WAS SHOT OUT OF HIS OWN CANNON

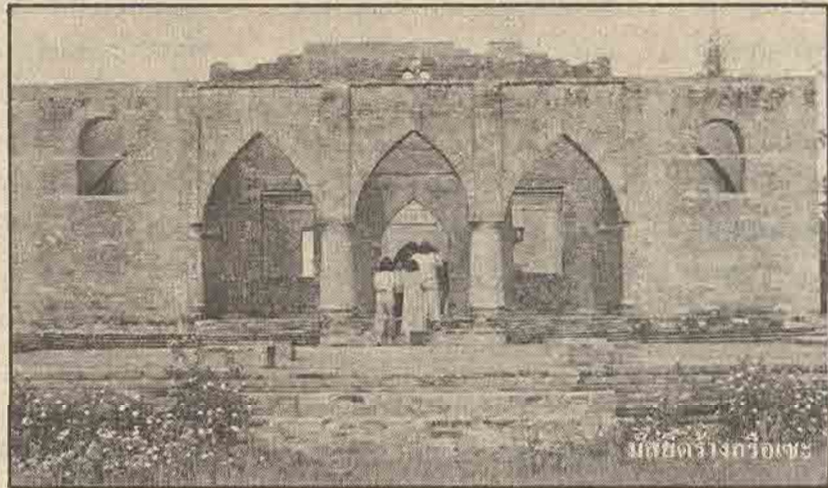
The Raja of Pantani ordered Che Long to cast a couple of cannon. The first one was cast successfully but the second one at every attempt cracked in pieces. At length the Raja told Che Long (the workman) that if he could not succeed in casting it at the next trial, he should die. Che Long replied, "I will cast it then at all costs," and in despair of saving his life, he uttered a vow and said, "So my Raja's pleasure be fulfilled, may I take the place of a cannon-ball and be shot out of my own gun." As soon as the words were uttered the casting succeeded and "Che Long entering the gun caused it to be fired. The charge was exploded in front of the Palace gate at Gresik and Che Long only fell to earth when

ข้อความข้างต้นนี้พอสรุปได้ว่า ราชานแห่งเมืองปัตตานีได้รับสั่งให้ เจะลง หล่อปืนใหญ่สองกระบอก (ตำนานอื่น ๆ ว่า สามกระบอก) กระบอกแรกหล่อได้สำเร็จเรียบร้อย แต่กระบอกที่สองเกิดแตกร้าว พยายามทำไรก็ไม่สำเร็จ เจะลง จึงพนมบานว่า ถ้าหล่อปืนใหญ่กระบอกที่สองสำเร็จ เขาจะยอมสละชีวิตด้วยการเป็นลูกปืนแทน ในที่สุดก็สำเร็จ ก็มีกรยิงปืนใหญ่กระบอกนั้นที่ประตูหน้าวังกรีเซ (กรือเซะ) โดยตัว เจะลงเองเป็นลูกปืน...

ชาวปัตตานีโดยทั่ว ๆ ไปเข้าใจว่า นายช่างผู้สร้างมัสยิดกรือเซะกับผู้หล่อปืนใหญ่ที่ถูกนำไปไว้ที่หน้ากระทรวงกลาโหมนั้นเป็นคนเดียวกัน บังอัญกับชื่อนายช่างหล่อปืนใหญ่ไปตรงหรือคล้ายกับชื่อเจ้าเมืองปัตตานีคนแรกหลังจากปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น ๗

เมืองเล็ก ๆ คงจะเป็นไปได้มากที่สุดที่มึคนเข้าใจว่า ตวนสุหลง (ตวันซูลง)^๑ เจ้าเมืองปัตตานี เป็นผู้สร้างมัสยิดกรือเซะ ผู้ที่เข้าใจเช่นนั้น มี อิบรอฮีม ชุกรี ผู้เขียนหนังสือ "สยาเราะห์ กรายาอันมลายู ปตานี" ด้วย แม้แต่ขุนศิลปกิจจพิสัย^๒ ก็เข้าใจสับสนในเรื่องนี้เช่นกัน

ขุนศิลปกิจจพิสัย^๒ (ต้นสกุลอักษร) ได้เขียนเรื่อง "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับประวัติเมืองปัตตานี" ในหนังสือ "ลุ่มน้ำตานี" ภายได้คำว่า "มัสยิดร้างที่เกอร์เซะกั" (ข้อ ๒๖ หน้า ๕๘) ว่า มัสยิดกรือเซะสร้างในสมัยสุลต่านลองยูนูส สุลต่านลองยูนูสเป็นบุคคลที่พระยาตานี (นาย) พ่ายเป็นผู้คัดเลือกเสนอขอให้แต่งตั้งเป็นสุลต่านครองปะตานี ภายหลังที่ได้แบ่งเป็นบริเวณ ๗ หัวเมืองแล้วพระยาตานีพ่ายเป็นผู้ควบคุม

๑ เจะซึ่งมาจากคำว่า อันจะ หรือ เอ็นจะ หรือ เอนจ (encik) และ ตวน หรือ ตวัน (uan) พจนานุกรมมลายู KAMUS LENGKAP อธิบายว่า encik เรียกนำหน้าชื่อผู้ชายที่ยังไม่มียศ/ตำแหน่งใด ๆ นำหนัก คล้ายกับ Mr. ในภาษาอังกฤษ (title prefixed to a man's name when he has no other title) ส่วน tuan เป็นคำเรียกสำหรับหัวหน้า คนที่นำเคารพนับถือ คนที่มีเกียรติ (sir, mister; master, title applied to a chief or head; respected person)

ทั้งบริเวณ ๗ หัวเมือง อยุธรมัสยิด
ร้างไม่มกกว่าอายุกรุงรัตนโกสินทร์
เท่าที่ค้นคว้ามา นับตั้งแต่
ปัตตานีถูกแยกออกเป็น ๗ เมือง
คือ ปัตตานี ยะลา สายบุรี ระแงะ
หนองจิก ยะหริ่ง และรามันห์ ไม่
ปรากฏบุคคลชื่อ ลองยูนุสเป็น
เจ้าเมืองผู้ครองปัตตานีเลย

"พงศาวดารเมืองปัตตานี"
ของพระยาวิเชียรคีรี และ Sejarah
Kerajaan Melayu Patani (ประ-
วัติรัฐมลายูแห่งปัตตานี) ของ "อิบ-
รอฮีม ซุกรี" (นามแฝง?) ซึ่ง
อาจารย์หะซัน หมัดหมาน แปล
โดยให้ชื่อว่า "ตำนานเมืองปัตตานี"
ได้ระบุพอสรุปได้ว่า เมื่อเมือง
ปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น ๗ เมือง
แล้ว มีเจ้าเมืองปกครองปัตตานี
คือ ตวนสุหลง ตะวันยูโส (โต๊ะกี)
ตวนกูปะสา ตวนกูบูเต้ ตวนกูปะสา
ตวนกูบอสู และตวนกูเค ตามลำดับ

๑. ตวนสุหลง สำเนียงมลายู
ว่า "ตวัน ซูลอง" เป็นเจ้าเมืองคน
แรกนับแต่ปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น
๗ เมือง ปกครองเมืองระหว่าง
พ.ศ.๒๓๕๕-๒๓๗๔ หรือ ๒๓
๗๕

๒. ตะวันยูโส หรือโต๊ะกี
หรือ "นิยูสุฟ" ปกครองปัตตานี
ต่อจากตวนสุหลงคือ พ.ศ.๒๓๗๔
หรือ ๒๓๗๕-๒๓๘๕

๓. ตวนกูปะสา (ตวนกูบือซาร์)
มีนามจริงว่า ตวนกูฮัมมัด (๒๓๘๘
-๒๓๙๕)

๔. ตวนกูบูเต้ (ตวนกูเตะห์)
หรือ พระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังศา
รัตนอาณาเขตฯ (พ.ศ.๒๓๙๕
-๒๔๒๔)

๕. ตวนกูปะสา (ตวนกูบือซาร์)

หรือตวนกูตีมน (คนละคนกับหมาย
เลข ๓) ปกครองปัตตานีระหว่าง
พ.ศ.๒๔๒๔-๒๔๓๓

๖. ตวนกูบอสู (ตวนกูบงซู
หรือ ตวนกูสุลัยมาน) ปกครอง
ปัตตานีระหว่าง พ.ศ.๒๔๓๓-
๒๔๔๒

๗. ตวนกูเค หรือตวนกูอับล-
กาเคร์ หรือพระพิพิธภักดี เป็น
เจ้าเมืองคนสุดท้ายของปัตตานี

ขุนศิลปกิจพิสัย คงสัทสน
ระหว่างตวนสุหลงกับตวนกูบูเต้
ก็เป็นได้ เพราะคำว่าตวนกูบูเต้
ในภาษามลายูเขียนว่า Long
Yunus/Along Yunus/Alung
Yunusคนมลายูทั่วๆ ไปอ่านว่า
"ลองยูนุส" หรือ"อลองยูนุส" เคย
พบในภาษาไทยเขียนว่า "หลง ยูนุส"

ตวนกูบูเต้ หรืออลองยูนุส
ปกครองปัตตานี ระหว่าง ค.ศ.
๑๗๒๘-๑๗๒๙ ตรงกับ พ.ศ.
๒๒๗๑-๒๒๗๒ ก่อนที่ปัตตานี
จะถูกแบ่งออกเป็น ๗ เมืองเกือบ
๑ ศตวรรษ

อนันต์ วัฒนานิกร อดีต
ศึกษาธิการอำเภอยะรัง จังหวัด
ปัตตานี ได้เขียนเรื่อง "มัสยิด
กรือเซะ" ในหนังสือ "แลหลัง
เมืองตานี" (หน้า ๔๕-๔๖)
ตอนหนึ่งระบุว่า

หนังสือฮายาเราะห์ปัตตานี
ของนายทะยี่วันหะซันกล่าวว่า:
สุลต่านลองยูนุส เป็นผู้สร้างประ-
มาณปีอิจเราะห์ ๑๑๔๒ ตรงกับ
พุทธศักราช ๒๒๖๕ สมัยอยุธยา
ตอนปลาย..."

คุณอนันต์ วัฒนานิกร เทียบ
กับพุทธศักราชกลาดเคลื่อนไป

เข้าใจว่า คุณอนันต์ เอาศ.ปัจจุบัน
ลบด้วย ส.ศ.๑๑๔๒ (ปีที่สร้าง
มัสยิด) แล้วผลลัพธ์นั้นนำไปหัก
จาก พ.ศ.ปัจจุบัน หรือเขียนตาม
หลักคณิตศาสตร์จะเป็น: ๒๕๓๐-
(๑๔๐๗-๑๑๔๒) = ๒๒๖๕ ซึ่ง
เป็นการเทียบศักราชที่ผิด ทั้งนี้
เพราะศักราชอิสลามใช้จันทรคติ
เดือนหนึ่งๆ จะมีเพียง ๒๙ กับ
๓๐ วัน ปีหนึ่งๆ ตามศักราช
อิสลามมีประมาณ ๓๕๔ วันเท่า
นั้น น้อยกว่าปีสุริยคติประมาณ
๑๑ หรือ ๑๒ วัน ฉะนั้น ถ้ามัสยิด
ร้างที่กรือเซะสร้างใน ส.ศ.๑๑๔๒
จริง ก็แสดงว่า มัสยิดหลังนั้นมี
อายุประมาณ ๒๖๕ ปีแล้ว (ปัจจุ-
บัน ส.ศ.๑๔๐๗) เมื่อปีหนึ่งๆ ปี
จันทรคติ น้อยกว่าปีสุริยคติประ-
มาณ ๑๑-๑๒ วัน ฉะนั้นใน ๒๖๕
ปีจันทรคติจะต่างกับ ปีสุริยคติ
ประมาณ ๓,๐๐๐ (สามพัน) วัน
หรือประมาณ ๘ ปี ดังนั้น ส.ศ.
๑๑๔๒ ตรงกับหรือใกล้เคียงกับ
พ.ศ.๒๒๗๑ หรือ ๒๒๗๒ มาก
กว่า พ.ศ.๒๒๖๕

ใน Hikayat Patani (the
Story of Patani) ของ A. Teeuw
& D.K. Wyatt หน้า ๑๓๐-๑๓๑
(ฉบับแปลภาษาอังกฤษหน้า ๑๙๕
-๒๐๐) ซึ่งวันมะโรหุบุตร แปลลงใน
"รูสมิแล" ฉบับเดือนกันยายน
-ธันวาคม ๒๕๒๙ หน้า ๔๖ มีอยู่
ตอนหนึ่งระบุว่า

"ต่อจากนั้น อาลุงยูนุส
(Alung Yunus) ได้ครองเมือง
ตั้งเมืองที่อาลิลิและห์ (Air Lilih)
เมื่ออาลุงยูนุสครองเมืองกรือบ้าน
ของราชาดาจิง (Raja Dajang)
ที่ในเมืองนาสร้างเป็นมัสยิดที่บ้าน

บานา”

คำว่า “บ้านของราชาดาจัง”
ต้นฉบับใช้คำว่า istana Raja
Dajang ฉบับแปลภาษาอังกฤษใช้
the palace จึงควรแปลว่า “ตำหนัก
ของราชาดาจัง”

คำว่า “บ้านบานา” ต้นฉบับ
ใช้คำว่า di bandar ฉบับแปลเป็น
ภาษาอังกฤษใช้คำว่า in the port
ที่ทำเรือ

ข้อความข้างต้น แม้ไม่ได้
ระบุว่า เป็นมัสยิดหรือเซะ แต่เข้าใจ
ว่าเป็นมัสยิดหรือเซะ เพราะกรือเซะ
กับบานานัน้อยู่ใกล้ ๆ กัน (บานา
หรือบันด์ร แปลว่า ท่าเรือ)

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้ระบุว่า
สร้างมัสยิด เพียงแต่บอกว่า อาลุง
บุญสปกครองเมืองเพียง ๑๑ เดือน
เท่านั้น ในระหว่างครองเมืองนั้น
ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุข
มีคนมาเผยแพร่ศาสนาอิสลาม
จากเมืองต่าง ๆ และชาวปัตตานีเอง
เช่น สัยยิดอัब्ดุลลอฮ์ จากเยรูซา-
เล็ม (อัล-มุก็อดดัส) ท่านผู้นี้สืบ
เชื้อสายมาจากท่านเราะสูลุลลอฮ์
ฮาญีญุส เป็นชาวปัตตานีเอง, ฮัยคุ
อัब्ดุลกอดิร จากเมืองปาชัย, ฮาญี
อัब्ดุลเราะหฺมาน เป็นชาวชวา แต่ง
งานที่ปัตตานี, พะกีฮ์ (ผู้เชี่ยวชาญ

ทางนิติบัญญัติอิสลาม) อัब्ดุล
มะนัน เป็นชาวมินังกาเบา แต่งงาน
อยู่ที่ปูยุด เป็นต้น

ยังมีอีกข้อมูลหนึ่งคือข้อมูล
ของกองโบราณคดี กรมศิลปากร
กระทรวงศึกษาธิการว่า มัสยิด
กรือเซะ สร้างในราว พ.ศ.๒๑๕๕-
๒๒๓๑ สมัยอยุธยาตอนปลาย
(ประมาณ ๓๐๐-๓๓๐ ปีมาแล้ว)

จากข้อมูลนี้แสดงว่า สร้าง
ในสมัยปัตตานีอยู่ภายใต้ การ
ปกครองของเจ้าหญิงกุนิง (ครอง
ราชย์ พ.ศ.๒๑๗๘-๒๒๓๑ โดย
ประมาณ)

ผู้เขียนไม่ทราบว่า ทางกอง
โบราณคดีฯ นำข้อมูลนี้มาจากไหน
ถ้าจะสันนิษฐานจากอิฐที่ก่อสร้าง
มัสยิด ซึ่งมีรูปร่างลักษณะเป็นอิฐ
สมัยอยุธยา ตอนปลาย ๒ ก็ยัง
สันนิษฐานว่า สร้างในราว พ.ศ.
๒๑๕๕-๒๒๓๑ ไม่ได้ เพราะยังมี
อิฐแบบคล้ายอิฐสมัยทวารวดีปะปน
อยู่ด้วย เพราะ (ถ้าตามหนังสือ
“ฮิกายัต ปาตานี” ที่กล่าวข้างต้น
นั้น ระบุว่า) อิฐที่ก่อสร้างมัสยิด
นั้นรื้อจากตำหนักของราชาดาจัง
ที่สร้างไว้ในเมือง แสดงว่าอิฐที่
สร้างมัสยิดมีอายุมากกว่ามัสยิด
และตำหนักของราชาดาจังเองก็

อาจไปรื้อตำหนักของใครต่อใคร
มาสร้างตำหนักของตนก็เป็นได้

ใน Hikayat Patani ระบุว่า
ราชาดาจัง (Raja Laksamana
Dajang) ปกครองปัตตานีเพียง ๑๑
เดือน ก็ต้องสิ้นอำนาจเพราะถูก
ปฏิวัติ ราชาดาจังหนีไปสงขลา
วันที่ถูกปฏิวัตินั้นคือ วันศุกร์ที่
๑๐ เดือนมูฮัรรัม ปีฉลู (ไม่ได้
ระบุ ฮ.ศ.)^๔ มีการเทียบตรงกับ
วันที่ ๒๓ เมษายน ค.ศ.๑๖๒๑
(พ.ศ.๒๒๖๔)

สรุปข้อมูลที่กล่าวมาแล้ว
ก็คือ

๑. มัสยิดกรือเซะ สร้าง
ในสมัยตนสุหลงเป็นเจ้าเมือง
ปัตตานี (พ.ศ.๒๑๕๕-๒๑๗๕)
แสดงว่า มัสยิดนี้มีอายุราว ๑๗๑-
๑๕๕ ปี

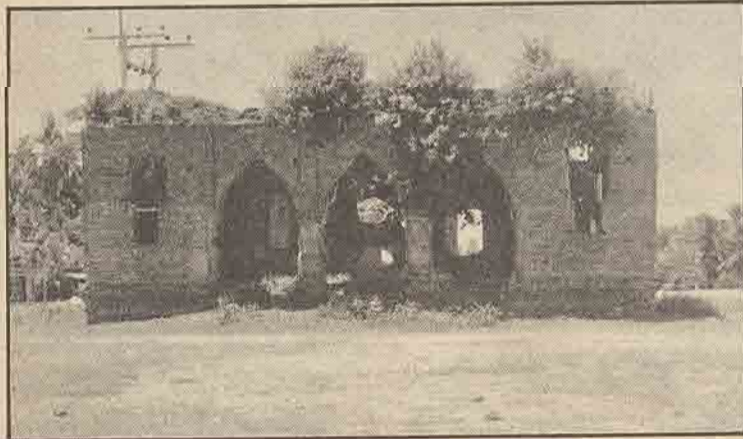
๒. สร้างสมัย ลงยูนุส
(ระหว่าง พ.ศ.๒๒๖๕-๒๒๗๒)
แสดงว่า มัสยิดกรือเซะมีอายุ
๒๖๑-๒๖๔ ปี

๓. สร้างราว พ.ศ.๒๑๕๕-
๒๒๓๑ แสดงว่า มัสยิดกรือเซะ
มีอายุราว ๒๕๕-๓๓๑ ปี

จากข้อมูลทั้งหมดนี้ ขณะ
เขียนเรื่องนี้ผู้เขียนเชื่อข้อมูลข้อ
๒ มากที่สุด ส่วนข้อมูลข้อแรกนั้น
ผู้เขียนเชื่อว่า เป็นการบูรณะมาก
กว่า สำหรับข้อมูลข้อ ๓ นั้น เนื่อง
จากผู้เขียนยังไม่ทราบว่า เอาหลัก
ฐานมาจากไหน

สร้างแล้วทำไมจึงร้าง? ถูก
ฟ้าผ่าจริงหรือ?

ประวัติศาสตร์บอกเราว่า
ใน พ.ศ.๒๓๒๘ (หลังจากมัสยิด
กรือเซะสร้างแล้ว ๕๗ ปี) สมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าฯ รับสั่งให้กรม

พระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท ยกทัพมาตีปัตตานี ปัตตานีแตก กวาดต้อนผู้คนเข้ากรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ทั้งยังได้ขนเอาทรัพย์สินเงินทองและอาวุธยุทธภัณฑ์ด้วย รวมทั้งปืนใหญ่สำคัญ “นางพระยาตานี” ไปตั้งไว้เป็นปืนเอกหน้ากระทรวงกลาโหมทุกวันนี้

ประเพณีสงกรานต์สมัยก่อนนั้น ฝ่ายชนะมักจะทำลางร้ายเมือง ฝ่ายคนสำคัญ และกวาดต้อนผู้คนเป็นเชลยศึก ตลอดจนชนทรัพย์และอาวุธด้วย ประกอบกับวังหรือตำหนัก ของภาคใต้ในอดีตนั้น ส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ จึงง่ายต่อการถูกทำลาย และเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี โชคคือผู้บังที่มีมัสยิดหรือชะระสร้างด้วยอิฐ จึงยังเป็นอนุสรณ์ให้เราเห็น ได้ถึงทุกวันนี้

แล้วฮวงซุ้ยใกล้ ๆ มัสยิดนั้น มีความเกี่ยวข้องกับมัสยิด?

ฮวงซุ้ยใกล้ ๆ มัสยิดหรือชะระนั้น แต่เดิมมาอยู่ริมทะเลต้นหยงดูโลละ น้ำทะเลได้ชะระเข้าจนฮวงซุ้ยของเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยวจมน้ำ ชาวจีนจึงสร้างใหม่ข้าง ๆ มัสยิดหรือชะระ เพื่อให้หนีภัยที่แดงขึ้นมานั้นสมจริงสมจังยิ่งขึ้น

ขอย้อนกลับไปพูดมัสยิดร้างสายบุรีอีกครั้ง เมื่อต้นเดือนธันวาคม ๒๕๒๘ มีชาวอินโดนีเซียกลุ่มหนึ่งมาท่องเที่ยวจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปเห็นมัสยิดร้างสายบุรีแล้วเกิดสงสัย โดยเข้าใจว่า ชาวมุสลิมสายบุรี และชาวมุสลิมในปัตตานีไม่สนใจศาสนาและศาสนสถาน ปลดปล่อยละเลย จนรกรุงรังและร้างไปในที่สุด หนึ่งในจำนวน

นักท่องเที่ยวที่วนั้นกลับไปเขียนบทความ ลงในหนังสือพิมพ์ PELITA สองวันติดต่อกัน คือฉบับวันที่ ๒๖ และ ๒๗ ธันวาคม และในนิตยสารรายปักษ์ ชื่อ PANJI MASYARAKAT ฉบับที่ ๔๕๒ หน้า ๒๘ ภายใต้หัวข้อเล็กๆ Dari Bermin ke “Masjid Runtuh” (จากเบอร์มิน ไปมัสยิดหักพัง) ตอนหนึ่งเขาเขียนว่า:

Tetapi, saya kemudian merasa dibanjiri rasa duka, ketika singgah ke sebuah mesjid tua, masih di bilangan Taluban itu. Oh, mesjid yang runtuh, dan konon termasuk mesjid tertua di sana (dan tak jelas tahun berapa dibangunnya) bersemak-belukar, akar-akar pohon besar (entah ejenis apa) menjalar di dalamnya. Saya masuk ke dalamnya, ada tujuhekor anak anjing yang baru lahir mengeletak di sudut sebelah sana. Saya naik ke tangga bersemen bernelukar rusak dan berlumutan, berdiri disana....-Jelas sekali, ini adalah runtuhannya mihrab tempat khatib berkhotbah. Saya terpaku diam di sana, tak bisa berkhotbah, ataupun membaca sajak.

Menyelesuri sejarah mesjid tua ini punkami tak bisa mendapatkannya, kecuali kenyataan dari keruntuhnya.

“Tuhan, maafkan hamba-Mu ini, jugasemua hamba-Mu di seluruh Pattani ini.”

...แต่หลังจากนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว้าวุ่นแห่งความสลด ความทุกข์ใจ ซัดเข้ามา เมื่อแหวะดูมัสยิดเก่าหลังหนึ่ง ที่ตะดูบัน โอ มัสยิดที่ปรักหักพัง และว่ากันว่าเป็นมัสยิดที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งที่นี่ (แต่ไม่ทราบว่าเป็นสร้างขึ้นในปีใด) มีต้นไม้ขึ้นกลายเป็นป่ารก มีเตาวัลย์ใหญ่ (ไม่ทราบว่าเป็นต้นไม้พันธุ์อะไร เลื้อยภายในมัสยิด) ข้าพเจ้าเข้าไปในมัสยิดนั้น มีลูกหมา ๗ ตัวที่เพิ่งคลอดออกมา นอนอยู่มุมหนึ่งของมัสยิด ข้าพเจ้าขึ้นไปบนบันไดซีเมนต์ที่แตกหักและมีตะไคร้จับ ยืนอยู่ที่นั่น...เห็น

ได้ชัดว่า ตรงนี้คือ มัสยิดที่ปรักหักพังลงมา ที่ซึ่งเกาะถูกกล่าวขวัญอยู่เสมอ ข้าพเจ้ายืนนิ่งอยู่ตรงนั้น ข้าพชะระหนึ่งไม่สามารถที่จะอ่านกฎประสู หรืออ่านบทกวี พยายามค้นหาประวัติความเป็นมาของมัสยิดเก่าแห่งนี้ แต่ไม่สามารถหามาได้ นอกจากสิ่งปรักหักพังเท่านั้น

“ข้าแต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า...ขอได้ทรงอภัยแก่ข้าพระองค์นี้ รวมทั้งเหล่าข้าพระองค์ที่ทั้งปัตตานีด้วยเถิด (ที่ไม่ได้รักษามัสยิดของพระองค์?)”

ข้อความในวงเล็บตอนท้ายนั้น ผู้ตอบเพิ่มเติมเอง โดยเข้าใจว่า ที่เขาออกภัยโทษจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเขาเข้าใจว่า คนที่ทั้งปัตตานีได้ปล่อยปละละเลยมัสยิด จนมันปรักหักพังไปในที่สุด □

๑. บ้างว่า ก.ศ. ๑๗๒๖-๑๗๒๗ (พ.ศ. ๒๒๖๘-๒๒๗๐) ก็มี, ก.ศ.

๑๗๒๗-๑๗๒๘ (พ.ศ. ๒๒๗๐-๒๒๗๑) ก็มี ดู “ฮักยัตปัตตานี” หน้า ๒๒, ๒๒๓ และ ๒๒๔

๒. ดูเรื่อง “มัสยิดหรือชะระ” ในหนังสือ “แลหลังเมืองตานี” โดยอนันต์ วัฒนานิกกร (หน้า ๔๕-๔๖) จัดพิมพ์โดยศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ๒๕๒๘

๓. idem

๔. A. Teeuw & D.K. Wyatt., HIKAYAT PATANT (STORY OF PATANI), the Hague-Martinus Nijhoff-1970-p.278เกี่ยวกับวันเดือนปีที่ราชอาณาจักรถูกปฏิวัตินั้น “รูสมิแล” ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๒๕ เรื่อง “เล่าเรื่องเมืองปัตตานี” หน้า ๔๖ วันมะโรหตุร ไม่ได้แปล